

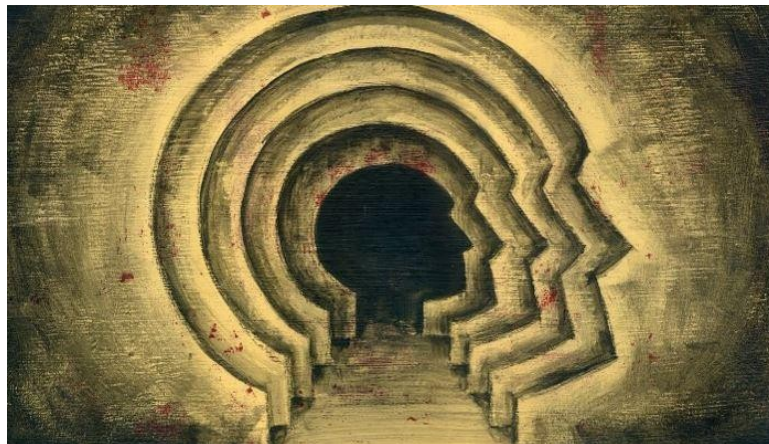

Ηθική Ανάπτυξη- Κύρια Σημεία Συζήτησης

Εύη Μακρή-Μπότσαρη

Ηθική Ανάπτυξη – Ορισμός

- Η ηθική ανάπτυξη περιλαμβάνει την εξέλιξη των πεποιθήσεων των ανθρώπων σχετικά με το σωστό ή το λάθος, καθώς και την ανάπτυξη προκοινωνικών χαρακτηριστικών όπως η ειλικρίνεια και ο σεβασμός . (Fung & Smith, 2010· Gibbs, 2010).

Κατανοώντας την ηθική ανάπτυξη

- ❑ Προκειμένου να γίνει κατανοητή η ηθική ανάπτυξη πρέπει προηγουμένως να υπάρξει διάκριση ανάμεσα στον ηθικό, τον συμβατικό και τον προσωπικό τομέα.
- ❑ Οι ηθικός τομέας σχετίζεται με τις βασικές αρχές για το σωστό, το λάθος και τη δικαιοσύνη.
- ❑ Ο συμβατικός τομέας αναφέρεται στις κοινωνικές νόρμες και στα πρότυπα συμπεριφοράς σε συγκεκριμένες καταστάσεις.
- ❑ Ο προσωπικός τομέας αναφέρεται στις αποφάσεις που δεν υπόκεινται σε κοινωνικό έλεγχο και δεν βλάπτουν ή παραβιάζουν τα δικαιώματα των άλλων.

Οι αντιλήψεις των παιδιών για τους τομείς της ηθικής ανάπτυξης

- Καθώς τα παιδιά αλληλεπιδρούν με τους άλλους και παρατηρούν τις συνέπειες των πράξεών τους, αναπτύσσουν σταδιακά μια πιο εξελιγμένη αντίληψη των διαφορών μεταξύ των τομέων (Parke & Clarke-Stewart, 2011).
- Αρχίζουν να συνειδητοποιούν ότι οι συμβάσεις είναι αμφιλεγόμενες και ισχύουν κατά περίπτωση.
- Το γεγονός αυτό μπορεί να οδηγήσει στην αμφισβήτηση των όρων και των κανόνων που ισχύουν τόσο στο σπίτι όσο και στο σχολείο.
- Η διαχωριστική γραμμή ανάμεσα στον ηθικό, τον συμβατικό και τον προσωπικό τομέα είναι πολλές φορές δυσδιάκριτη και εξαρτάται από την ερμηνεία του ατόμου.

Η θεωρία του Piaget για την ανάπτυξη της Ηθικής (1)

- ❑ Ο **Piaget** εξέτασε το είδος της ηθικότητας που χαρακτηρίζει το κάθε παιδί και όχι πόσο «ηθικό» είναι ή ποιους ηθικούς κανόνες γνωρίζει.
- ❑ Ασχολήθηκε ιδιαίτερα με τη φύση των κοινωνικών κανόνων και την ισχύ τους και γι' αυτό το λόγο παρακολούθησε παιδιά κατά τη διάρκεια του παιχνιδιού, για να δει τι σκέφτονται και τι πιστεύουν για τους ηθικούς κανόνες τους έθετε λοιπόν τα εξής ερωτήματα:
 - «Από πού θεσπίστηκαν αυτοί οι κανόνες;»
 - «Πρέπει όλοι να υπακούν σ' αυτούς;»
 - «Μπορούν αυτοί οι κανόνες ν' αλλάξουν;»

Η θεωρία του Piaget για την ανάπτυξη της Ηθικής (2)

Αναγνώρισε μία σταδιακή αλλαγή στην προσέγγιση των κανόνων *από μια αρχικά μονόπλευρη σχέση* (όπου οι κανόνες τηρούνται λόγω εξαναγκασμού από τους ενήλικες)

Προς μία αμοιβαία σχέση

(όπου οι κανόνες είναι κοινωνικές συνθήκες, που λειτουργούν για να υπάρχει δικαιοσύνη).

Τα στάδια της ηθικής ανάπτυξης του παιδιού κατά τον Piaget

- 1ο) Τα παιδιά δεν κατανοούν ακόμα τους κανόνες και έχουν αφηρημένες ιδέες για το ορθό και το λάθος: **προηθικό στάδιο** (0-4 χρόνων):
- 2ο) Οι πράξεις κρίνονται από την έκβαση, οι κανόνες είναι ιεροί και απαραβίαστοι και η τιμωρία ακολουθεί αναπόφευκτα την παράβαση τους (**το στάδιο του ηθικού ρεαλισμού** 4- 10 χρόνων)
- 3ο) Η πρόθεση παίζει κύριο ρόλο στην ηθική κρίση.
Τα παιδιά θεωρούν ότι οι κανόνες φτιάχνονται από τους ανθρώπους και μπορούν να αλλάξουν ύστερα από αμοιβαία συμφωνία, το δε λάθος αποτελεί παράβαση των ηθικών αρχών
(**Το στάδιο του ηθικού υποκειμενισμού** από 10 χρόνων και πάνω)

Η Θεωρία του Kohlberg

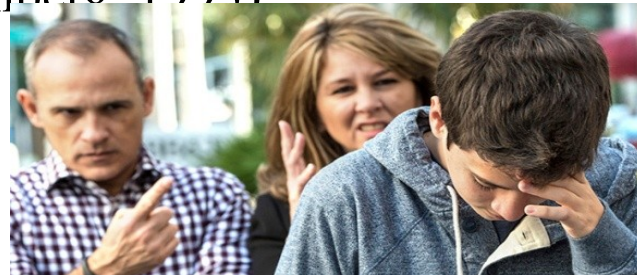
- Η θεωρία του Kohlberg βασίστηκε πάνω στην θεωρία του Piaget, υπήρξε όμως πιο αναλυτική και αντί για τα τρία στάδια χρησιμοποίησε έξι στάδια προκειμένου να διερευνηθεί καλύτερα η ηθική εξέλιξη του παιδιού μέχρι το στάδιο της ενηλικίωσης.
- Ο Kohlberg όπως και ο Piaget, δίνει ιδιαίτερη σημασία στον ενεργό ρόλο του παιδιού στην κατάκτηση της ηθικής σκέψης και τη βλέπει πολύ στενά δεμένη με τη γνωστική ανάπτυξη.
- Το πρωταρχικό ζητούμενο στις έρευνες του δεν είναι η συγκεκριμένη απάντηση σε ένα ηθικό δίλημμα. Το επίπεδο της ηθικής ανάπτυξης προσδιορίζεται από τους λόγους που οδήγησαν το άτομο στη λήψη αυτής της απόφασης.

Γονείς και ηθική ανάπτυξη

- Η προσωπικότητα των γονέων, ο τρόπος που μεγαλώνουν το παιδί τους και οι τεχνικές που χρησιμοποιούν έχουν άμεση επίδραση στην ηθική του εξέλιξη.
- Η συχνή χρήση της επαγωγικής μεθόδου ανατροφής - όπου γίνεται χρήση λογικής ανάλυσης των συνεπειών των πράξεων - από τους γονείς, σχετίζεται με την ηθική ωριμότητα των παιδιών.
- Όταν η επικρατούσα τεχνική ανατροφής είναι αυτή της επιβολής, το παιδί αναπτύσσει ένα προσανατολισμό που είναι βασισμένος στο φόβο και την τιμωρία. Η ηθική του ανάπτυξη είναι έτσι συνυφασμένη με την τιμωρία.
- Όπου η τεχνική ανατροφής στηρίζεται στην απειλή για ανάκληση της αγάπης, το παιδί δείχνει μια ασυνεπή ηθική εξέλιξη (Hoffman 1994).

Γονείς και ηθική ανάπτυξη

- Οι γονικές πρακτικές που υιοθετούνται φαίνεται να επηρεάζουν το επίπεδο ηθικής ωριμότητας των εφήβων.
- Οι έφηβοι που αντιλαμβάνονταν τις οικογένειες τους περισσότερο αυταρχικές, συμμορφώνονταν περισσότερο με τις ηθικές αξίες των γονέων τους, σε σύγκριση με τους εφήβους που θεωρούσαν τις γονικές πρακτικές ως λιγότερο αυταρχικές, περισσότερο υποστηρικτικές και με ανταπόκριση (Pratt, Hunsberger, Pancer, & Alisat 2003)
- Η διαδικασία της ηθικής ανάπτυξης διαφοροποιείται όταν λαμβάνει χώρα σε ένα ζεστό σε αντίθεση με ένα πιο απαιτητικό οικογενειακό πλαίσιο (Darling & Steinberg 1993)

Η συνοχή και η προσαρμοστικότητα της οικογένειας

- ❖ Η συνοχή και η προσαρμοστικότητα που μπορεί να χαρακτηρίζει την οικογένεια φαίνεται ότι επηρεάζει την ηθική ανάπτυξη των εφήβων.
- ❖ Ο Olson και οι συνεργάτες του (1992) όρισαν τη συνοχή-συνεκτικότητα ως το συναισθηματικό δέσιμο μεταξύ των μελών της οικογένειας, ο οποίος σχετίζεται με συγκεκριμένες διαδικασίες και χαρακτηριστικά όπως η ζεστασιά, τα όρια, οι συμμαχίες, ο χρόνος, οι φίλοι, η ανάληψη ευθυνών κ.ά.
- ❖ Η προσαρμοστικότητα της οικογένειας αποτελεί την ικανότητά της να αλλάζει τη δυναμική της, τον έλεγχο και τις μεθόδους πειθαρχίας της, το στυλ διαπραγμάτευσης και τους σχεσιακούς κανόνες των μελών της προκειμένου να ανταποκριθεί στο περιστασιακό άγχος που προκύπτει στα στάδια εξέλιξης.

Οι αντιλήψεις των εφήβων

- ❑ Οι έφηβοι που αντιλαμβάνονται τις οικογένειες τους ως περισσότερο συνεκτικές και με συναισθηματική εγγύτητα :
- ❑ Επηρεάζονται περισσότερο από τους γονείς τους σε ηθικές αποφάσεις συγκριτικά με:
 - ❖ Τους εφήβους που αντιλαμβάνονταν τους γονείς τους ως συναισθηματικά αποσυνδεδεμένους από τους ίδιους και την οικογένεια γενικότερα (White 1996, 2000).
- ❑ Οι έφηβοι που θεωρούν ότι η οικογένειά τους δεν είναι άκαμπτη αλλά χαρακτηρίζεται από υψηλή προσαρμοστικότητα, αναφέρουν:
 - ❖ Ότι επηρεάζονται από τους γονείς τους και τους θεωρούν ως πηγή ηθικών αξιών ειδικότερα στην λήψη αποφάσεων

Οι αλληλεπιδράσεις με τους γονείς

- ❑ Οι έφηβοι που πιστεύουν ότι έχουν θετική επικοινωνία με τους γονείς τους, συμφωνούν περισσότερο μαζί τους σε ηθικά ζητήματα. (White,2000).
- ❑ Οι θετικές αλληλεπιδράσεις με τους γονείς και ειδικότερα όπως προκύπτουν :
 - ❖ Από την εφαρμογή της μεθόδου του Σωκράτη για την εκμαίευση της γνώμης
 - ❖ Από τον παράλληλο έλεγχο του επιπέδου κατανόησης με τη χρήση κατάλληλων ερωτήσεων
- ❑ Μπορούν να αποτελέσουν αποτελεσματικές μεθόδους για την ανάπτυξη της ηθικής των παιδιών τους.
- ❑ Αντίθετα, λεκτικές αλληλεπιδράσεις που περιλαμβάνουν μεγάλο αριθμό πληροφοριών σχετίζονται με χαμηλότερο βαθμό ηθικής ανάπτυξης, καθώς μπορούν να εκληφθούν ως δογματικές απόψεις.

Οι αλληλεπιδράσεις με τους γονείς

- ❑ Στις συζητήσεις με τους γονείς, που είχαν ως επίκεντρο την αντιπαράθεση αναφορικά με τις απόψεις των παιδιών, οι αλληλεπιδράσεις με τους γονείς αποτελούσαν προβλεπτικό παράγοντα για το βαθμό της ηθικής ανάπτυξης των παιδιών και το επίπεδο του ηθικού τους συλλογισμού.
- ❑ Αντίθετα, όταν οι συζητήσεις επικεντρώνονταν στη διαμάχη αναφορικά με απόψεις των γονέων, οι αλληλεπιδράσεις δεν σχετίζονταν με την ηθική ανάπτυξη.
- ❑ Το συγκεκριμένο εύρημα καταδεικνύει ότι η ενασχόληση με ηθικά ζητήματα που έχουν άμεσες συνέπειες στα παιδιά προάγουν την ηθική τους ανάπτυξη (Walker et al., 2000).

Οι συνομήλικοι

- ❑ Ο ρόλος των συνομηλίκων είναι σημαντικός για την ηθική ανάπτυξη του παιδιού και δίνει την δυνατότητα στο παιδί να περάσει από το στάδιο του ηθικού ρεαλισμού στο στάδιο της αυτόνομης ηθικής.

- ❑ Αρχικά μέσα από το παιχνίδι με τους συνομηλίκους και τις διαφωνίες που θα προκύψουν το παιδί θα βρει την ευκαιρία ισότιμα:
 - Να εκφραστεί .
 - Να προφέρει τις διαφωνίες του.
 - Να ακούσει τις διαφωνίες και τις απόψεις των άλλων.
 - Να διαπραγματευτεί.

Συνομήλικοι και ηθική ανάπτυξη

- Ο σημαντικός ρόλος των σχέσεων με τους συνομήλικους στην ηθική ανάπτυξη των εφήβων οφείλεται στο γεγονός ότι πρόκειται για σχέση συμμετρική η οποία χαρακτηρίζεται από αμοιβαιότητα και κοινωνική ισότητα, σε αντίθεση με τις σχέσεις με τους ενήλικες στις οποίες υπάρχουν διαφορές ισχύος.
- Οι συνομήλικοι στις μεταξύ τους αλληλεπιδράσεις εμπλέκονται σε ποικίλες καταστάσεις μεταξύ των οποίων περιλαμβάνεται η συνεργασία, η σύγκρουση και η διαφωνία.
- Οι σχέσεις των εφήβων με τους συνομήλικούς τους είναι πιο συγκρουσιακές συγκρινόμενες με τις σχέσεις με τους γονείς.

Συνομήλικοι και ηθική ανάπτυξη

- ❑ Οι έφηβοι στις συμμετρικές σχέσεις τους με συνομήλικους αναλαμβάνουν ρόλους ευθύνης, εξασκούν και εφαρμόζουν περισσότερο τον αυτο-έλεγχο, και ασκούν κριτική στον άλλο, οδηγούμενοι σε υψηλότερα επίπεδα ηθικού συλλογισμού.
- ❑ Η συναισθηματική διάσταση των σχέσεων των εφήβων με τους συνομήλικους συνδέεται με κατάκτηση υψηλότερου επιπέδου ηθικής ανάπτυξης.
- ❑ Η υποστηρικτική και μη ανταγωνιστική σχέση προάγει τον ηθικό συλλογισμό, ενώ η απόρριψη και η συναισθηματική σύγκρουση λειτουργούν αντίθετα.

Ο ρόλος των συγκρούσεων και των διαφωνιών με τους συνομηλίκους

- ❑ Σε καταστάσεις σύγκρουσης ή διαφωνίας οι έφηβοι έχουν περισσότερες πιθανότητες να διαπραγματευτούν ή να συμβιβαστούν, συγκριτικά με αντίστοιχες καταστάσεις με τις σχέσεις τους με τους γονείς.

- ❑ Τέτοιες διαδικασίες με βάση την οπτική της κοινωνικογνωστικής σύγκρουσης, συνδέονται :
 - Με κατανόηση της άποψης των άλλων.
 - Με συνεκτίμηση των διαφορετικών απόψεων.
 - Με δέσμευση στις διαφορετικές απόψεις, ωθώντας σε υψηλότερα επίπεδα ηθικής ανάπτυξης.

Οι συνομήλικοι και η ηθική ανάπτυξη των εφήβων

- ❑ Η ηθική ανάπτυξη των εφήβων συνδέεται θετικά με την κοινωνική έκθεση στην ομάδα των συνομήλικων και την αποδοχή τους
- ❑ Οι συζητήσεις των ηθικών διλημάτων με συνομήλικους προήγαγαν τον ηθικό συλλογισμό περισσότερο από τις συζητήσεις με τους γονείς (Kruger και Tomasello 1986).
- ❑ Ο ηθικός συλλογισμός των εφήβων ενισχύεται όταν οι έφηβοι εμπλέκονται σε ηθικά διλήματα με άτομα που είναι υψηλότερου κοινωνικο-γνωστικού επιπέδου.
- ❑ Η ηθική ωριμότητα των εφήβων προάγεται όταν εμπλέκονται σε συζητήσεις για ηθικά ζητήματα, όχι τόσο με τους συνομηλίκους, όσο με τους γονείς οι οποίοι παρέχουν ισχυρότερη γνωστική λειτουργία και εφαρμόζουν ‘ήπια σωκρατική μέθοδο’.

Ενδεικτική Βιβλιογραφία

Lightfoot, C., Cole, M., & Cole, S. R. (2014). *Η ανάπτυξη των παιδιών* (Επιστημονική Επιμέλεια: Ζ. Μπαμπλέκου, Μετάφραση: Μ. Κουλεντιανού). Αθήνα: Εκδόσεις Guttenbergt

Berk, E.,L. (2015). *Η ανάπτυξη των βρεφών, των παιδιών και των εφήβων*. (Επιστημονική Επιμέλεια Μακρή-Μπότσαρη, Ε.). . Boston, MA: Pearson Education). Αθήνα: Εκδόσεις ΙΩΝ.

Shaffer, D. (2004). *Εξελικτική Ψυχολογία: Παιδική ηλικία και εφηβεία*. (Επιστημονική Επιμέλεια Μακρή-Μπότσαρη, Ε.). Αθήνα: Εκδόσεις ΙΩΝ.